

BITTERSWEET

Pedagogische dossiers

- 1 *Een uitnodiging*
 - 1.1 Welkom bij Kanal
 - 1.2 Pedagogische aanpak
- 2 *Tijdens je bezoek*
 - 2.1 Ritme en vormen
 - 2.2 Synesthesie
- 3 *Voorstel tot klasactiviteiten*
 - 3.1 Levend kunstwerk
 - 3.2 Adem... en bewonder de kleuren
- 4 *Vaardigheidslijst*
- 5 *Leestips*

«Dit pedagogisch dossier is uitsluitend ontworpen en verspreid om onderwijsinstellingen, docenten en leerlingen in staat te stellen kennis te maken met de inhoud van de tentoonstellingen van KANAL, met name ter voorbereiding op, ter begeleiding van of in het verlengde van een bezoek.

De teksten, reproducties van kunstwerken, foto's, illustraties en andere inhoud in dit dossier worden uitsluitend ter beschikking gesteld voor informatieve doeleinden, ter illustratie van het onderwijs en voor pedagogisch gebruik in het kader van schoolactiviteiten.

Behoudens de uitzonderingen waarin de toepasselijke wetgeving voorziet, is elk gebruik van dit dossier of van een van de onderdelen ervan voor andere doeleinden verboden. **Het feit dat het gebruik kosteloos is, volstaat op zichzelf niet om het gebruik ervan toe te staan.»**

Een Uitnodiging

1.1 WELKOM BIJ KANAL

Wat als we van dit document nu eens het vertrekpunt van onze ontmoeting maken? Een voorsmaakje, een welkomstcadeau, een uitnodiging om in alle rust aan je ontdekkingstocht bij Kanal te beginnen.

Tijdens je bezoek maak je «*A Truly Immense Journey*»: een ongelooflijke reis. Je reist langs 350 werken uit de **moderne** en **hedendaagse** kunst, in samenwerking met het Centre Pompidou in Parijs.

Om je alvast voor te bereiden krijg je van Kanal het volgende: een inzicht in de pedagogische aanpak van het museum, een paar handvaten om de thema's van de rondleiding beter te begrijpen, klasactiviteiten, de link met het leerplan in de vaardigheidslijst en tot slot enkele leestips.

1.2 PEDAGOGISCHE AANPAK

Wat als kleuren een smaak hadden? En wat als het museum veranderde in een keuken? Tijdens de rondleiding en workshop *De smaak van kleuren* ontdekken de kinderen 5 **kunstwerken** met hun ogen, waarna ze hun indrukken opnieuw tot leven wekken door zelf een eetbaar schilderij te maken!

Kanal stelt hierbij voor om op ontdekking te gaan via associaties:

Door te kijken

De rondleiding verkent de **zintuigen**, en in het bijzonder de link tussen kleuren en smaken. Sommige kleuren doen denken aan een smaak, terwijl andere een emotie oproepen of je net weten te verrassen. Dat heeft alles te maken met logische verbanden: soms kunnen dingen die op het eerste gezicht heel verschillend zijn, onverwacht toch hand in hand gaan. Tijdens deze korte rondleiding helpt een kaartspel om kleuren en voedingsmiddelen met elkaar in verband te brengen. Zo creëer je associaties die zowel verrassend als instinctief zijn. Knalrood kan je bijvoorbeeld aan een zoete aardbei doen denken, terwijl scherp groen net het beeld van een citroen oproept.

Door te doen

Die associaties zijn de rode draad voor de workshop. De kinderen verwerken wat ze hebben waargenomen door zelf te experimenteren en een eigen creatie te maken. Aan het einde van deze zintuiglijke ervaring komt er een gezamenlijk proefmoment! De materialen en voedingsmiddelen die tijdens de kookworkshop worden gebruikt, zijn speciaal gekozen om autonomie, ontdekking en creativiteit te stimuleren. Alles is makkelijk hanteerbaar en veilig, ook voor kinderen met allergieën!

Tijdens je bezoek

Tijdens je bezoek komen er verschillende thema's aan bod. Jullie ervaring is gebaseerd op twee pijlers.

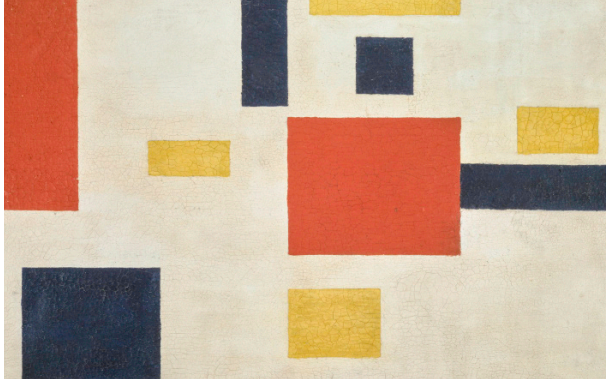
2.1 RITME EN VORMEN

De geselecteerde **kunstwerken** tonen hoe kunstenaars vormen, kleuren en lijnen organiseren, en hoe die elementen met elkaar in dialoog gaan om een harmonieus geheel te creëren. Sommige kunstenaars spelen met **evenwicht** en **onevenwicht**, creëren **ritmes** of vertellen via hun compositie verhalen. Dat kan allerlei lichamelijke reacties oproepen: zich uitstrekken, draaien of stilstaan... Allemaal bewegingen om samen met jonge kinderen te verkennen. Ook in de kookworkshop speelt **evenwicht** een rol: het **evenwicht** tussen smaken, vormen en kleuren, net zoals een kunstenaar een **kunstwerk** samenstelt.

2.2 SYNESTHESIE

Synesthesie ontstaat wanneer onze zintuigen zich met elkaar vermengen. In deze **kunstwerken** springen kleuren in het oog. Ze prikkelen het lichaam en de verbeelding. Ze kunnen je zin geven om te bewegen, een gevoel oproepen of zelfs aan een smaak doen denken. Zo ontstaan onverwachte associaties die zich in het zintuiglijke geheugen van de kinderen nestelen.

Voorstel tot klasactiviteiten

"Composition" van Georges Vantongerloo, 1917-1918

© Photo credit: Centre Pompidou, MNAM-CCI/Service de la documentation
photographique du MNAM/Dist. GrandPalaisRmn. Copyright Artwork : © Georges
Vantongerloo. Sous réserve de droits.

Fun fact

Georges Vantongerloo is meer dan een schilder! Hij maakte ook **beeldhouwwerken** en **meubels** en ontwierp zelfs **bruggen**. Hij hanteerde altijd dezelfde stijl: eenvoudige **geometrische** vormen in navolging van **De Stijl**.

Kanal reikt graag een aantal creatieve activiteiten aan die je eenvoudig met de hele klas kan uitvoeren. In dit document is elk voorstel gelinkt aan een **kunstwerk** uit de tentoonstelling, steeds met een woordje uitleg erbij.

Er is bij Kanal een plek voorzien om de creaties die jullie in de klas maken, tentoon te stellen, als een mooi aandenken aan deze eerste ontmoeting. Breng ze dus gerust mee, we stellen ze met plezier tentoon!

3.1 LEVEND KUNSTWERK

Een eerste kennismaking

Georges Vantongerloo (1886-1965) is een Belgische kunstenaar die nauw verbonden was met de kunstbeweging **De Stijl**. Zijn **kunstwerken** zijn gekenmerkt door **geometrie** en **primaire** kleuren. **Evenwicht**, **ritme** en **harmonie** komen hierbij tot uiting via lijnen en eenvoudige vormen.

De kunstenaar experimenteerde via eenvoudige vormen en **primaire kleuren** met nieuwe manieren om een beeld tot stand te brengen. De rode, gele en blauwe rechthoeken en vierkanten zitten vervat in een horizontaal en verticaal lijnenspel, tegen een neutraal beige achtergrond, als in een **evenwichtsoefening**.

De grote en kleine vormen, sommige donker en andere licht van kleur, lijken te contrasteren, maar vullen elkaar in werkelijkheid aan. Hierdoor krijg je een verstild, maar tegelijk levendig beeld. In de kleuterklas kan dit **kunstwerk** gebruikt worden om met je lichaam kleuren en vormen te verkennen. De kinderen kunnen bewegingen en houdingen bedenken die bij rechthoeken of vierkanten horen, en een levende **compositie** maken waarin ze met **evenwicht** en **onevenwicht** experimenteren.

Creatieve activiteit

De leerlingen leren met hun lichaam vormen en kleuren te verkennen. Ze creëren een levende **compositie** die speelt met **evenwicht** en **onevenwicht**. Dit stimuleert niet alleen hun motoriek, maar ook hun gevoel voor **ritme** en creativiteit.

Duur	15 min
Ruimte	Maak veel plaats op de vloer van de klas of installeer je in een leeg lokaal.
Benodigdheden	Kleurenafdruk van het kunstwerk (A4)
	Afdrukken van de verschillende vormen uit het kunstwerk (te downloaden)
	Fototoestel of smarthpone

1. Goed naar het kunstwerk kijken

Vormen, kleuren en de ruimtelijke opbouw in het **kunstwerk** herkennen. Opmerken hoe sommige vormen groot of klein, licht of donker zijn, en hoe ze samen **evenwicht** of **onevenwicht** creëren.

2. Verbeelden met je lichaam

Per twee trekken de kinderen willekeurig een vorm uit het **kunstwerk**. Ze zetten deze vorm om in een lichaamshouding en spelen daarbij met **evenwicht**: stabiel, schuin, uitgestrekt of lichtjes uit **balans**.

Bijvoorbeeld:

-**Vierkant** → voorover buigen met je armen recht naar beneden, lichaam stabiel, als een kleine kubus op de grond.

-**Rechthoek** → lichaam uitgestrekt, armen in de lucht, liggend op de grond.

-**Klein vierkant** → gehurkt of opgerold zitten, daarna langzaam uitrekken om «groter te worden», afwisselend tussen stilstand en beweging.

3. Een “levend kunstwerk” maken

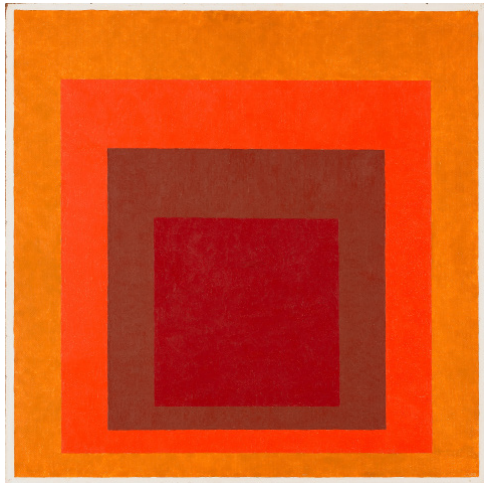
Stilstaan en een pose aannemen: de kinderen positioneren zich in de ruimte om samen een collectieve **compositie** te creëren. Verken **contrasten** en **harmonie**: sommige vormen bewegen, andere blijven stilstaan, sommige zijn hoog, andere laag.

4. Foto en nabespreking

Maak een foto van jullie compositie als herinnering aan dit levende kunstwerk. Afhankelijk van de groep kan je ook nog het begrip harmonie aankaarten: iedereen heeft zijn plek in de compositie gevonden en zo is er een evenwichtig gezamenlijk kunstwerk ontstaan.

Nog een stapje verder

Wie er geen genoeg van krijgt, kan deze activiteit ook nog uitbreiden met een lichamelijke interpretatie van de kleuren.

"Hommage au carré" van Joseph Albers, uit 1956.

© Photo credit: Centre Pompidou, MNAM-CCI/Jacqueline Hyde. Copyright Artwork : © The Josef and Anni Albers Foundation / Adagp, Paris. Sous réserve de droits.

Fun fact

Josef Albers had een heel eigen techniek om de schilderijen uit zijn reeks „Hommage au carré” te maken. Hij bracht de verf rechtstreeks op het doek aan en streek die vanuit het midden naar buiten uit, telkens in één enkele laag!

Op de achterkant van zijn schilderijen noteerde Josef Albers altijd de **namen van de kleuren** en de **verfmerken** die hij gebruikte, alsof hij de ingrediënten van een recept opschreef.

3.2 ADEM... EN BEWONDER DE KLEUREN

Een eerste kennismaking

Josef Albers (1888 - 1976) was een belangrijke kunstenaar en pedagoog binnen de **abstracte kunst**. De **abstracte kunst** is een kunstvorm waarin je geen herkenbare personages of voorwerpen ziet, maar enkel **vormen, lijnen en kleuren** die gevoelens en sensaties oproepen.

Albers was bijzonder geïnteresseerd in **hoe we kleuren en vormen waarnemen**: dezelfde kleur kan er anders uitzien afhankelijk van het vierkant ernaast, het licht of de achtergrond.

Aan het **Bauhaus** moedigde hij **experiment en spel** aan met eenvoudige vormen zoals vierkanten, lijnen en rechthoeken. Daardoor is zijn werk ook heel toegankelijk voor jonge kinderen. Samen met zijn vrouw **Anni Albers** onderzocht hij bovendien het verband tussen **kunst en materialen**.

In zijn reeks "Hommage au carré" gebruikt hij **vierkanten die in elkaar passen**, zodat alle aandacht naar de kleuren en hun wisselwerking gaat: **contrasten**, diepte en variaties in licht. Is een kleur altijd gelijk? Kijken wordt zo een spel van **volgen, vergelijken, voelen en ervaren... een echt laboratorium voor je ogen en verbeelding**.

Creatieve activiteit

Bewust worden van de smaak van voedingsmiddelen door eerst heel goed te kijken en zo de kleuren te ontdekken. Vertel de kinderen dat jullie een rustig momentje gaan beleven, een beetje anders dan anders. Maak drie borden met drie categorieën seizoensfruit en -groenten in contrasterende smaken en kleuren.

Duur	30 min
Ruimte	Maak veel plaats op de vloer van de klas of installeer je in een leeg lokaal.
Benodigdheden	Kleurenafdruk van het kunstwerk (A4)
	Stukjes fruit en groente (in kleuren die lijken op die van het schilderij: geel, oranje, groen, bruin, rood)
	Drie borden
	Extra: box om muziek te luisteren

1. Kennismaken met het werk

Bekijk de schilderijen van Josef Albers, ontdek de kleuren en bedenk samen welke kleuren bij een fruit- of groentesoort zouden kunnen passen. *Kan jij het kleine vierkant aanwijzen? Welke kleur zou jij opeten?*

2. Voorbereiden en ademen

De kinderen gaan rustig zitten met hun handen op hun knieën. Adem een paar keer diep in en uit om tot rust te komen. *Help de kinderen om zich te ontspannen door samen te fantaseren over de plek waar ze zich bevinden. Bijvoorbeeld: «We zijn een wandeling aan het maken in het bos, we voelen de wind in onze haren, de zon op ons gezicht.» Dit kan je combineren met zachte muziek of natuurgeluiden.*

3. Kijken, aanraken en voelen

De kinderen mogen langzaam hun ogen opendoen en een stukje fruit of groente nemen. Ze mogen het nog niet in hun mond stoppen. *Welke kleur heeft dit stukje fruit/groente? Welk gevoel geeft het je? Heb je al ooit eens een stuk fruit of groente zoals dit gezien?*

4. Heel bewust proeven

De kinderen proeven heel langzaam, met aandacht voor de textuur *Wat voel je? Is het zacht, zuur, zoet? Aangenaam of niet aangenaam? Moedig hen aan om de kleur met een gewaarwording of gevoel te associëren.*

5. Sluit af door een paar keer diep in en uit te ademen en even stil te zijn om alle gevoelens toe te laten. Kijk nu nog een laatste keer naar het schilderij: je hebt dit kunstwerk nu echt met al je zintuigen geproefd!

Vaardigheids- lijst

Het bezoek en het kookatelier stimuleren competenties binnen verschillende leergebieden, zoals culturele en artistieke vorming (vormen, materialen, kleuren en texturen), wetenschappelijke ontwikkeling (de vijf zintuigen via exploratie), zintuiglijke en motorische ontwikkeling (hanteren van materialen en bewegingen van dieren), taal (rond kunst en het verwoorden van waarnemingen en emoties) en lichamelijke expressie (dans en beweging van het lichaam).

Via verschillende thema's ontwikkelen en stimuleren deze activiteiten tal van competenties bij de kinderen:

M2-M3

KENNEN	In context enkele basiskleuren (rood, geel, blauw, zwart, wit, bruin) en voedingsmiddelen herkennen en benoemen.
	Zich geleidelijk aan de woordenschat eigen maken die verbonden is met artistieke activiteiten en lichaamsbeweging.
KUNNEN	Voedingsmiddelen ordenen binnen een bepaald gebied om een persoonlijke compositie te creëren.
	Verschillende manieren van schikken uitproberen (op een rij, groeperen, afwisselen) om een beeld op te bouwen.
KENNISMAKEN	Een tentoongesteld kunstwerk ontdekken en de kleuren, vormen en ruimtelijke organisatie observeren.
	De eigen creatie verbinden met het geobserveerde kunstwerk (kleuren, vormen en ruimtegebruik vergelijken)
	Kennismaken met specifieke museumwoordenschat (tentoonstelling, museum).
LICHAMELIJKE OPVOEDING, WELZIJN EN GEZONDHEID	Woorden die verband houden met ruimte: in concrete situaties de juiste termen gebruiken, zoals binnen, buiten, boven, onder en naast.
WETENSCHAPPEN (het materiaal)	De juiste woorden gebruiken om een zintuiglijke waarneming te beschrijven (zacht, ruw, glad, hard, enz.)
NEDERLANDS	Durven spreken in groep om gevoelens en observaties te verwoorden.

Leestips

BOEKEN	FRUITVLIEGJE	Geert Vervaeke <i>Lanoo</i> 2021
	JULES LUST GRAAG GROENTEN	Annemie Berebrouckx <i>Mamie</i> 2022
	NAAR DE SUPERMARKT	Ingela P. Arrhenius <i>Gottmer</i> 2023
LIVRES	LA SAGA DES PETITS RADIS	Françoise Morvan <i>Memo</i> 2013
	DE L'OBÉISSANCE	Sophie Calle <i>Acte sud</i> 2019
	AU MARCHÉ JE CHOISIS	Gaia Stella <i>Hélium</i> 2017